

Historicus en CBS-veteraan Jacques van Maarseveen: 'Als je hier werkt ben je in de eerste plaats op de actualiteit gericht'

MARTIJN DE GROOT

'Het historisch geweten van het CBS'. Zo noemde socioloog Paul Klep hem bij de presentatie van het boek 'Twee eeuwen Nederland geteld' waarvan hij redacteur en medeauteur was. Zelf fronst Jacques van Maarseveen relativerend bij het horen van die kwalificatie. Maar een goed gesprek met hem geeft weinig aanleiding om er iets op af te dingen.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek, het toneel van vrijwel zijn gehele loopbaan, verkeert in een staat van lichte ontreding tijdens het interview. Dat is bijzonder voor het statige instituut met zijn inmiddels meer dan honderdjarige geschiedenis, maar een complete verhuizing is hier dan ook geen alledaags werk. Nog maar een paar weken scheiden de verzamelde statistici van die verhuizing. Dat betekent: overal dozen, en geen boek of cd is op de plaats waar je het hoopt te vinden. Van Maarseveen, die al sinds de jaren negentig niet meer in actieve dienst is bij het cijferconcern, heeft hier nog wel een bescheiden kamer en wie hem wil bellen heeft een goede kans op zijn vaste CBS-telefoonnummer. Het tekent zijn verknochtheid aan het instituut, maar vooral aan de projecten waaraan hij mocht werken sinds hij halverwege de jaren negentig met vervroegd pensioen ging.

'Budgetonderzoek was het moeilijkste dat er was'

Hoe het met zijn huisvesting verder zal gaan in het nieuwe onderkomen van het CBS in Leidschenveen weet Van Maarseveen nog niet. 'In het nieuwe gebouw zitten de mensen met vier op een kamer. Ze zijn aan het nagaan of ik nog ergens geplaatst kan worden, maar ik lever natuurlijk geen directe bijdrage meer aan het dagelijks statistisch werk. Ik leg momenteel als mederedacteur en -auteur de laatste hand aan een publicatie over de geschiedenis van de statistiek in Nederland en doe nog wat hand- en spandiensten voor het digitaliseringswerk waar Peter Doorn ook mee bezig is.' DANS-directeur Doorn en hijzelf waren hoofdrolspelers in het Volkstellingproject dat met medewerking van nog veel meer mensen sinds 1997 een aantal fases doorliep, en nog steeds niet helemaal is afgesloten. Het laatste hoogtepunt was de presentatie van het boek 'Twee eeuwen Nederland geteld', zo dik als een kindervuist, met artikelen van vooraanstaande wetenschappers op basis van onderzoek met de gedigitaliseerde Volkstellingcijfers. Van Maarseveen was redacteur en schreef er zelf drie bijdragen in.

'Peter Doorn kwam in 1997 voor het eerst langs bij het CBS met een

voorstel: kunnen we niet eens iets aan die volkstellingen doen? Er lagen natuurlijk tellingen vanaf 1795 met enorme mogelijkheden die niet konden worden benut als ze niet gedigitaliseerd zouden worden. En wat ook een rol speelde: ze werden heel frequent geraadpleegd, waardoor hun conditie zienderogen achteruit ging. Ze moesten dus hoognodig worden geconserveerd. Nu kwam op dat moment net het eeuwfeest van het CBS eraan, dat was in 1899 opgericht. Het zou dus wel mooi zijn om te beginnen met de telling van 1899 en zo is het ook gegaan. Alle gegevens van die telling zijn toen, cijfer voor cijfer, met de hand ingetikt. En daarnaast was er een zogenaamde mediumconversie, die inhield dat de publicaties van de tellingen vanaf het begin tot en met 1971 werden gescand en digitaal beschikbaar kwamen.' Het geheel werd op cd-rom uitgegeven ter gelegenheid van het jubileum. 'Hartstikke mooi', prijst van Maarseveen terwijl hij de schijf vergeefs zoekt op een van de laatste nog niet ingepakte boekenplanken.

In hetzelfde jaar verscheen een eerste publicatie met werk op basis van de vrijgekomen gegevens: 'Nederland een eeuw geleden geteld'. Wat hij toen nog niet wist, was dat de verschillende vervolgstadia, tot en met de complete digitalisering inclusief de virtuele tellingen van na 1971, hem nog bijna een decennium bezig zouden houden. 'Ik heb het met heel veel plezier gedaan' zegt hij nu, terugkijkend op de periode die buiten zijn actieve loopbaan viel maar niet weinig zal hebben bijgedragen aan de eretitel die hem door Klep werd verleend.

Binnen die loopbaan was er vaak niet veel tijd om zijn oorspronkelijke discipline te beoefenen. Afgestudeerd als economisch en sociaal historicus, kwam hij aan het eind van de jaren zestig eerst een paar jaar te werken op het toenmalige Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf. 'Ik kwam direct in het onderzoek terecht, consumentenonderzoek was dat, en daar ging ik mee door toen ik in 1971 naar het CBS kon om de afdeling Consumptie en Sparen op te zetten. Dat was een periode van groei voor het CBS en ik heb later nog verschillende andere onderzoeken op mogen zetten. Het onderzoek naar consumenten-

JOHN THURING

vertrouwen bijvoorbeeld, dat heette toen nog het consumenten conjunctuuronderzoek. Dat deden we op verzoek van Brussel. Ik weet nog dat de vraag toen was: moeten we het uitbesteden of gaan we het zelf doen? Het werd dat laatste, en het is nooit meer bij ons weggegaan,' peinst hij in de week waarin zijn voormalige werkgever juist alarmerende cijfers heeft vrijgegeven over het dalend consumentenvertrouwen in Nederland. 'Maar ook budgetonderzoek bijvoorbeeld, naar gezinsuitgaven. Dat was het moeilijkste onderzoek dat er was omdat degenen die voor de gegevens moeten zorgen echt een heel jaar lang volledig moesten meewerken. Niet alleen door hun dagelijkse uitgaven te melden, maar ook met hun verzekeringspremies, gas en water, huur, alles. Zulke onderzoek was in de jaren dertig al gehouden, maar later weer beëindigd. Toen ik bij het CBS kwam was *alle* kennis erover verdwenen. We hebben het toen helemaal vanaf de grond weer op moeten zetten'.

Ook het Woningbehoefteonderzoek, dat onlangs van het ministerie

van VROM weer terugkwam bij het CBS, viel in de jaren zeventig onder de afdeling waaraan Van Maarseveen leiding gaf. In de tussentijd ging het nog twee keer op en neer. 'In 1973, bij de splitsing van het CBS tussen Voorburg en Heerlen, ging het woningonderzoek naar het ministerie. In 1977 kwam het weer terug bij het CBS. Rond de eeuwwisseling ging het nog eens naar VROM en nu is het dus weer bij het CBS terecht gekomen'.

'Vaak zijn de uitkomsten wel gepubliceerd, maar zijn de onderliggende bestanden ook doorzoekbaar?'

Van afdelingschef werd hij leidinggevende van verschillende hoofdafdelingen, waaronder die voor Rechtsbescherming en Veiligheid, de Statistiek van Arbeid en Lonen, Financiële Statistiek, en ten slotte werd hij sectorhoofd Overheid tevens plaatsvervangend divisiedirecteur. Dat waren geen jaren om veel energie te steken in de beoefening van zijn oorspronkelijke vak, de sociale

en economische geschiedenis. 'Als je hier op die manier werkzaam bent dan ben je meestal heel erg op de actualiteit gericht. Maar ik ben toch de geschiedenis trouw gebleven, door aan een biografie te werken van Nicolaas Gerard Pierson, een van de grote economen die ons land heeft voortgebracht en die bovendien als minister nog aan de wieg van het CBS heeft gestaan.' Van Maarseveen promoveerde erop in 1981. Twee jaar later vroeg de Nederlandsche Bank om een bronnenuitgave over de bankier en politicus te maken. 'Ik heb daar een tijdlang een dag in de week aan gewerkt, maar dat werd me toch een klus!' Tien jaar en een overplaatsing naar een minder hectisch dienstonderdeel waren er voor nodig om de studie af te kunnen ronden. 'Drie zúlke dikke pillen kwamen eruit voort', zo beschrijft hij het eindresultaat dat in 1993 in druk verscheen. En nog een elegant klein boekwerkje, had hij eraan toe kunnen voegen want uit zijn studie van de negentiende-eeuwse econoom kwam nog een publicatie voort ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Centrale Commissie voor de Statistiek, het inhoudelijk sturings- en controleorgaan van het CBS. Het zou de opmaat blijken voor een reeks publicaties met een historische inslag waaraan de statisticus nadien meeschreef of anderszins een bijdrage leverde. Behalve de verschillende uitgaven rond de Volkstellingen hoort daarin bijvoorbeeld ook nog het eigenlijke jubileumboek van het CBS thuis, 'Welgeteld een eeuw', dat in het Nederlands en Engels verscheen.

Dat aan de gedreven CBS-er min of meer automatisch het etiket 'historisch' kwam te kleven is dus niet verwonderlijk. Tegelijk werpen zijn recente activiteiten om oude bestanden van het CBS aan de vergetelheid te ontrukken licht op het predicaat 'geweten' dat daaraan werd verbonden. 'Er zijn heel veel onderzoeken waarvan de uitkomsten wel zijn gepubliceerd, maar waarvan de onderliggende bestanden niet direct traceerbaar meer zijn of toegankelijk, zoals van de Arbeidskrachtentellingen. Ze zijn bewaard in een Bestand Opslag Systeem, maar dat wil niet zeggen dat ze ook nog beschikbaar zijn voor onderzoekers die ze nog willen inzien, of dat ze nog doorzoekbaar zijn. Datzelfde geldt voor de metadata: hoe zijn de gegevens van deze statistieken verzameld en opgeslagen, hoe zijn ze bewerkt, hoe zijn de variabelen benoemd? We zijn nu samen met DANS aan het bekijken: welke bestanden zijn écht belangrijk om te behouden en open te maken? Die willen we boven tafel krijgen.'